

<https://doi.org/10.28925/2311-259x.2023.2.6>
УДК 821.161.2-3+821(100)

Валентина Мусій

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65015, Україна
 <https://orcid.org/0000-0002-9641-7753>
valentinanew2016@gmail.com

МОТИВ ДВІЙНИЦТВА У ТВОРАХ СУЧАСНОЇ ЛІТЕРАТУРИ (Ю. ВАЙНОНЕН «НІМИЙ БОГ», Л. ДЕРЕШ «СПУСТОШЕННЯ», Г. ТРИБУСОН «ВІДЕНСЬКІ ГРИБИ»)

Об'єктом аналізу в статті є твори сучасних авторів, герої яких конфліктують або з власним «Я» («Спустошення» Любка Дереша), або зі світоустроєм (як скрипаль в оповіданні Горана Трибусона, який відчуває, що насправді не він володіє звуками музики, а музика опанувала ним як іграшкою), або відчувають неможливість повноти власного буття, бо не знають свого коріння (як герой роману Юрки Вайнонена «Німиий бог»). Проблемою розгляду є своєрідність сучасного трактування можливості появи в людини двійника, причини звернення сучасних письменників до феномену двійництва і роль мотиву двійництва у вираженні авторської концепції людини та дійсності. Мета статті — з'ясувати підґрунтя мотиву двійництва в сучасних художніх творах, зокрема зв'язку цього мотиву з певними групами міфів чи міфопоетичними уявленнями, а також його зумовленості чи то станом героя, який відчуває подвоєння власного «Я», чи то подіями, що викликають уподібнення героя комусь іншому.

Основний метод дослідження — типологічний, через порівняння названих творів із погляду стану героїв на межі між буттям і небуттям. Окрім типологічного, використовується міфопоетичний метод: у кожному з творів досліджується, з якою метою в його поетичну структуру включене містичне начало. У романі Л. Дереша герой опиняється в Зоні, яку уявляє як живу, як те, що керує його долею. У романі Ю. Вайнонена герой виявляє, що його батько — бог птахів галок. В оповіданні Г. Трибусона герой у фіякрі без візничі потрапляє в ліс, у простір смерті, де сезони змінюються впродовж декількох хвилин і де на нього чекають проводирі в потойбічний світ.

У результаті дослідження з'ясовано, що всі твори об'єднує сюжетний мотив самоідентифікації героїв, яка розуміється як процес виявлення своєї неповторності й водночас схожості з іншими, усвідомлення своїх взаємин із навколишнім середовищем, і характер спрямованості власного «Я», тобто самопризначення. Метою процесу самоідентифікації завжди є гармонізація взаємин і з власним «Я», і з середовищем. Двійництво супроводжує процес самоідентифікації тому, що дає людині можливість подивитися на себе збоку. Це стосується передовсім героя Л. Дереша, його рефлексії. Тобто коріння мотиву двійництва — в уявленнях про душу як друге «Я» людини. З цими ж уявленнями пов'язане двійництво і в оповіданні Г. Трибусона, але тут двійник — це щось «чуже» для героя. Коріння мотиву двійництва в романі Ю. Вайнонена — у тотемічних міфопоетичних уявленнях, коли всі ті, хто належать до одного роду, — тотожні, є двійниками. Тому й герой і його батько є двійниками. Незважаючи на різне коріння мотиву двійництва, в усіх творах воно є результатом намагання героя подолати стан перебування на межі небуття, пошуку сенсу життя.

Ключові слова: мотив; двійництво; авторська концепція; самоідентифікація; художній світ; топос; позасвідоме; рефлексія; постмодернізм; перформативність.

Постановка проблеми. Двійництво як феномен з'являється в літературі з часів давнини (Енкіду як субститут Гільгамеша в шумеро-аккадському епосі, сюжети про близнюків у міфах багатьох етносів тощо). Як відомо, сплеск уваги до двійництва припадає на добу романтизму. І це було пов'язане з роздумами митців слова про подвійність людської природи (існування «білого» і «чорного» двійників) або про відчуження від людини частини її власного «Я» та набуття цієї частини самостійності внаслідок впливу роздрібненості світу, або про позасвідоме, яке у вигляді двійника людини також набуває власного, окремого від самої людини буття. Наша сучасність

не є винятком у зацікавленні феноменом двійництва. Тому треба відповісти на питання, у чому полягає своєрідність сучасного трактування можливості появи в людини двійника, чим у першу чергу викликане звернення сучасних письменників до феномену двійництва і яку роль відіграє мотив двійництва у вираженні авторської концепції людини та дійсності. Звичайно, усі ці питання не можуть бути вирішені в межах однієї статті, але деякі висновки все ж можливі.

Огляд останніх публікацій із проблеми. На сьогодні існують різні напрями дослідження мотиву двійництва в художньому творі: культурологічний, філософсько-психологічний, міфопоетичний

і, звичайно, безпосередньо літературознавчий. Зупинимось на декількох працях сучасних українських дослідників. О. Башкірова запропонувала досвід розгляду феномену двійництва в гендерному і постколоніальному ракурсі. У статті про сучасну українську романістику (романи Оксани Забужко, Люко Дашвара, Володимира Лиса, Олега Полякова) дослідниця окреслює художню своєрідність індивідуально-авторських прочитань і сюжетотвірне значення цього мотиву в його зв'язку з постмодерністською та постпостмодерністською естетико-світоглядними парадигмами. Головну увагу авторка сконцентрувала на мотиві існування близнюків (Башкірова, 2018а). У контексті проблеми фізичної та віртуальної реальності феномен двійництва розглянула О. Башкірова в статті про роман О. Полякова, героїня якого, маючи цілком позитивний намір відволікти матір від важких переживань, відкриває їй гру, у якій «віртуальний двійник людини може зустрічатися й спілкуватися з такими ж двійниками інших гравців» (Башкірова, 2018b, с. 22). Ще в одній статті дослідниця звертається до вже традиційного в літературі варіанту двійництва — статуї як двійника героя (Башкірова, 2006). А. Мукан пов'язує мотив двійництва з вираженням письменниками-модерністами українського зарубіжжя трагізму доби воєнного та повоєнного часу, коли феномен двійництва було використано для реалізації ідеї розщеплення людської душі й абсурдності світу. У процесі дослідження враховувалися два рівні: психологічний (подвоєння індивіда, який переживає розщеплення на декілька ідентичностей — істинну й набуту) і зовнішній як презентація іншого виміру життя героя (Мукан, 2019). О. Бровко на основі аналізу структуротвірних можливостей і семантичного наповнення мотиву двійництва в новелістичних конструктах художніх творів В. Домонтовича, Є. Плужника, Г. Тарасюк, Б. Бойчука констатує зв'язок між мотивом близнюків і опозиціями «космос / хаос», «життя / смерть», тобто фундаментальними категоріями буття людини (Бровко, 2011).

Постановка завдань статті. Мета статті — дослідження підґрунтя мотиву двійництва в аналізованих художніх творах, зокрема зв'язку цього мотиву з певними групами міфів чи міфопоетичними уявленнями, як і його зумовленості чи то станом героя, який відчуває подвоєння власного «Я», чи то подіями, що викликають уподібнення героя до когось іншого. Оскільки в усіх творах ідеться про людину, яка намагається зрозуміти сенс свого буття або гармонізувати взаємини з власним «Я», сконцентруємо увагу на вмотивуванні двійництва саме їхньою потребою самоідентифікації.

Виклад основного матеріалу. Процес самоідентифікації, що розуміється як «основа життєвої стійкості особистості» (Самоідентифікація особистості, 2018, с. 113), привертає до себе все більше уваги науковців і вважається результатом

«складного процесу самопізнання, прагнення зберегти цілісність у контексті соціально-історичного розвитку і різноманітності і водночас набути ідентичність» (Самоідентифікація особистості, 2018, с. 113). Очевидність зв'язку шляху людини до самоідентифікації з відкриттям нею власної множинності не може викликати сумніву. За словами Тараса Лютого, «тільки подивившись на себе збоку, з позиції Іншого, ми докладніше вивчаємо себе. Це означає, що існує декілька наших Я-образів, а також що ми в жодному разі не можемо обійтися без досвіду Іншого» (Лютый, 2021, с. 65). Крім того, мотив двійництва віддзеркалює в художньому творі діалогічну природу цього процесу: метою самоідентифікації є гармонізація власного «Я», а це неможливе без діалогу із самим собою, без пізнання складових власної особистості. Саме такою є головна мета включення мотиву двійництва в художню тканину роману Любка Дереша «Спустошення».

Дія твору починається того дня, коли герою, Федору Могилі, виповнюється тридцять чотири роки. Він, успішний журналіст, усвідомлює: усе те, що було з ним раніше, не має ніякого сенсу, пусте, треба рухатися, але в якому напрямку — не знає. За словами автора роману, його герой намагається «відчутти дотичність до цього життя», і це для нього не тільки момент дорослішання, «дозрівання людини», що стикається «з невідворотністю цього світу та життя» («Спустошення»..., 2017). Отже, перехід на новий рівень існування — своєрідна ініціація. «У мене, — зізнається Федір, — закінчується старе життя. А з чого починати нове, не уявлю» (Дереш, 2017, с. 22). Звідси — вихід на перший план у романі таких універсалій, як «буття» і «небуття». При цьому герой цілком спрямований на продовження існування в «цьому» світі, і хоча іноді в нього з'являються думки про стрибок із вікна, він не відчуває тієї втоми від життя, яка, наприклад, спонукає співака Лулу Октябрєва жити «по приколу» і також «по приколу» здійснити самогубство (Дереш, 2017, с. 17).

Процес самоусвідомлення і самоідентифікації стає підґрунтям уведення в художню тканину роману Любка Дереша сюжетного мотиву двійництва. Він заданий навіть на формальному рівні тексту: фрагменти, подані курсивом, чергуються з фрагментами звичайним шрифтом. Курсив передає голос внутрішнього «Я» героя, який, за словами письменника, є ніби «пасивним спостерігачем» за собою («Спустошення»..., 2017). Курсив фігурує в тексті, коли передається сам акт рефлексії, що відбувається у свідомості Федора Могилі. «Голос» внутрішнього «Я» з'являється вже в Пролозі до роману:

Я почну з того, що у цей тридцять четвертий день народження хотів би написати листа самому собі. Поговорити з собою і сказати собі кілька фраз. Отже, Дорогий Федоре, будь ласка,

озирнися. Ти так часто поспішаєш, що не завжди встигаєш помітити, яка пора року навколо, який час доби... (Дереш, 2017, с. 9)

Відносини героя роману з власним «Я» доволі суперечливі. З одного боку, він розуміє, що не відповідає власним вимогам до самого себе, а з іншого, йому нелегко тягнутися до тієї планки, до якої хотів би піднятися, моделюючи, яким він має стати, яким змістом має бути наповнене його існування.

Він, — повідомляється про Федора, — втомився втікати від того, що жило в його розумі — якщо завгодно, в душі. Він хотів лише простоти, близькості з собою, чесності з тим, чим він є. Хотів приймати себе таким, яким він є, без прикрас. Тому що тільки ця чесність могла хоч якось виправдати той великий злочин проти самого себе, на який він пішов. (Дереш, 2017, с. 205)

У процесі свого «дорослішання» герой роману Дереша не раз переживає миті, коли хочеться звільнитися від рефлексії, забути: «Хотілося випасти з життя, втекти кудись подалі. Його ставало все менше і менше, ніби він розчиняв себе в процесі медитації та куріння трави, і ця розчинена особистість уже вкрай спокійно дивилася на перспективу повної соціальної дезадаптації» (Дереш, 2017, с. 206). Та подальша рефлексія таких бажань неодмінно приводить до посилення відчуття власної розірваності, дисгармонійності, визнання наявності в самому собі чогось «чужого», що сперечається з намаганням наповнити своє життя сенсом. «Федір, — повідомляє оповідач, — відчував, що стає дедалі менш адекватним, але при цьому не міг із собою нічого зробити» (Дереш, 2017, с. 210).

Близький стан спустошення відчуває і герой оповідання Горана Трибусона «Віденські гриби», скрипаль Андреас Ашенрейтер. Але напрям руху свого життя, який обирає ця дуже обдарована молода людина, абсолютно протилежний тому, що коїться з Федором Могилою. Якщо герой роману Любка Дереша, визнавши відсутність змісту в усьому тому, чим він займався, намагається принципово змінити своє буття, шукаючи сенсу, Андреас Ашенрейтер, навпаки, відмовляється від життя, сповненого духовністю, і вирішує стати звичайним службовцем в одній невеличкій торговій фірмі. В описі того, що з ним сталося, оповідач використовує опозицію «поезія (скрипка) / проза (гусяче перо)»: «позаду блискучого і багатообіцяючого життєвого шляху залишаються зламана *скрипка* і чиновницьке *гусяче перо*» (Виокремлення моє. — В. М.) (Трибусон, 2006, с. 60). Справа в тому, що музикант розчарувався в можливостях людини бути справжнім творцем: йому почало здаватися, що насправді він виконує другорядну, цілком механічну роль — тільки тримає в руках музичний інструмент, а виконує чарівну мелодію якась інша, радше потойбічна

сила. На прохання однієї з дам зіграти щось для гостей графині Н. у Різдво він мовчки відмовляється, «бо для чого слова, коли в такі моменти нашими вустами зазвичай промовляє хтось інший. І для чого взагалі грати, якщо ми лише тримаємо інструмент, а музикою є знову-таки хтось інший» (Трибусон, 2006, с. 63). Але тут він сам себе обдурює, тому що насправді не здатний існувати без музики. Перебуваючи серед гостей графині, він грає як завжди неперевершено. Але нібито відмежовується від цього процесу й уявляє собі подорож до лісу, у якому звучить музика у виконанні дивних таємничих старих. Фантастика в оповіданні завуальована, тому читач може тільки здогадуватися, що було насправді — подорож до лісу в таємничому фіакрі чи перебування в замку і власна гра там на скрипці. Звідси — висновок про ключову роль у цьому епізоді мотиву двійництва: герой сумнівається, що грає він сам. Йому здається, що він чує чужу гру.

Як і Федір Могила, Андреас Ашенрейтер відчуває наявність двійника. Але цей двійник — не його внутрішнє «Я», що провокує його на акти рефлексії, а хтось інший — хтось подалі від нього, який здійснює його мрії перебувати постійно в просторі чарівної музики. Справа в тому, що, відмовившись від мистецтва, він не може без нього жити, хоча і намагається знайти для себе якесь буденне службове заняття. У зв'язку з тим, що в цьому творі за умови об'єктивної форми оповіді (оповідач спостерігає за Андреасом і ззовні описує його вчинки) читач дізнається про події крізь призму сприйняття героєм твору, тобто нарація у «Віденських грибах» має інтроспективний характер, читачеві важко чітко зрозуміти, що було насправді, а що є наслідком дії психічної реальності, уяви героя, і він з однаковим ступенем упевненості може констатувати як те, що Андреас насолоджується звучанням, яке йде ззовні, так і те, що це він сам грає і створює чарівні музичні звуки, але, підкоряючись переживанню відчуження від мистецтва, не визнає, що скрипка звучить в його руках.

Та все ж двійництво в обох творах є результатом пережитого героями відчуження. Хоча в романі Любка Дереша двійництво — наслідок внутрішнього процесу самопізнання, самоаналізу, коли треба подивитися на себе ззовні, а для цього — відмежуватися від тієї частини «Я», що ходить, спілкується, діє, у «Віденських грибах» Трибусона двійництво пов'язане з процесом відчуження героя від справжнього життя. Якщо Федір Могила шукає сенсу буття, то Андреас Ашенрейтер відмовляється від того, що становить смисл його перебування в «цьому» світі. Але обидва твори сфокусовані на процесі самоідентифікації героїв, їхніх пошуках того, чим має бути сповнене життя.

Процес самоідентифікації переживає і герой роману Юркі Вайнонена «Німий бог», скульптор на ім'я Андре. Шукаючи своє коріння, він прагне відповісти на питання «хто я такий?», «яким я маю бути?» Хоча він і має професію, поки що

справжнім митцем не став, тому що, як сам зізнається, його творінням не вистачає життя. Про себе він каже: «Живу тим, що висікаю тіла, однак у жодне мені ще не вдалося вдихнути життя. Моїм скульптурам бракує шалу. Це й відрізняє мене від мого батька» (Вайнонен, 2018, с. 32). На підтекстовому рівні автор порівнює людину (тут — героя роману Андре) з Богом, що надихнув свої творіння власним Духом, зробив їх богоподібними, а на текстовому рівні — сина з його батьком, справжнім митцем. З одного боку — син, якому було дано лише надавати форму каменю, з іншого — його батько, що виступав на сцені мовчки (камінь також мовчить), але примушував глядачів плакати, переживати нервовий струс тому, що він і був тим Шалом, якого не вистачало його синові. Важко точно визначити, чим насправді був його виступ: перформансом або ритуалом, — передусім тому, що між ними багато спільного. Реалізація перформативної дії, пише Максим Карповець, «неможлива без ритуалу, який також не може реалізуватися без інсценування» (Карповець, 2019, с. 147). По-друге, тому, що і для перформансу, і для ритуалу особливе значення має людське тіло. Воно, за словами М. Карповця, «відіграє роль своєрідного медіума між світом символічного (сакрального) та повсякденного (профанного). Воно транслює і водночас перформатизує цінності у формат реального живого соціального досвіду, об'єднуючи колектив у певний час і в певному місці» (Карповець, 2019, с. 151). На тілесний код як ключову складову акту перформансу звертають увагу й Н. Малютіна та І. Нечиталюк, коли пишуть про те, що

тілесний досвід оприявнює себе як провокацію, яка виявляє і дозволяє реконструювати архетипи ритуалів, звичаїв, стереотипів, табу. Перформанси з відбитками тіла на папері, глині, землі нагадують про створення каталогу «слідів», «записів» природного у культурному контексті. У такий спосіб відбувається діалог між природно-тілесним і культурно сконструйованим. (Малютіна, Нечиталюк, 2021, с. 55)

Саме про тілесну складову виступу Луї Мальдоро розповідає його синові один із тих, кому судилося стати глядачем. Той, за словами Ладі,

шаленів на сцені, мов навіжений. Налітав із розгону на дощані стіни, зістрибував із підвішеної до стелі мотузяної драбини на підлогу, вигинався в щонайхимерніших позах, робив надрізи на тілі, припалював цигаркою, ковтав вогонь, видирав на собі волосся цілими жмутами — і все це без жодного звуку. То було дуже моторошно, Андре. І досить лячно. Як же це він таке витримував? (Вайнонен, 2018, с. 31)

Про прозору відсутність кордону між перформансом і ритуалом можна судити з того, що насправді Луї Мальдоро щоразу, виходячи на сцену, не

просто виступав, а й насправді був богом, що вмирає і воскресає. Про те, що його батько не був звичайною людиною, Андре Мальдоро дізнається під час своєї подорожі. Вони ніколи раніше не зустрічалися, і тепер, почувши про смерть батька, герой роману хоче зрозуміти, яким він був. Йому відомо, що його мати народилась у Бретані, але переїхала «ще в дитинстві, і ніколи не поверталася на рідні терени» (Вайнонен, 2018, с. 23). Незважаючи на це, вона пам'ятала рідні традиції, мову, навіть одяг пошила для свого сина «місцевий». Батько ж перебрався до села «аж на схилі літ», і тому Андре хоче дізнатися, що так притягувало його там.

Поступово, за допомогою снів-видінь, герой виявляє, що він є сином Німого бога і що його власне призначення — постати батьківським наступником, тому проходить у бретонському селищі аналогічний батьковому шлях, і тим самим стає його двійником. Він оселяється в тому самому вітряку, де мешкав його батько, кохається з тією самою жінкою, що й батько, і нарешті створює першу й єдину у своєму житті скульптуру (скульптурний портрет батька), що оживає. За законами міфопоетичного світосприйняття форма (зображення) тотожна змісту (тому, кого зображено). В епілозі передано думки Німого бога галок, батька героя. Він задоволений: за допомогою Андре він виконав своє призначення і тому не відчуває страху.

Аліста, — каже він самому собі, — й мій син нарешті зі мною. Син, якого зачав мій син. Так було призначено. Малюк має півроку. Пір'ястий покрив іще тендітний, але під своєю шкірою дитиня вже носить зачатки величних божественних пір'їн. Воно вже має дзьоб, червоні очі й королівську поставу. Про той день написано — про день, коли крига в Крегарі розтане і з глибочини підіймається бог, повен голосу й шалу. Ну нарешті маю наступника. (Вайнонен, 2018, с. 171–172)

За своєю суттю роман Юркі Вайнонена — авторський варіант тотемічного сказання. Головна таємниця, яку розв'язує герой твору, пов'язана з його родом. Звідси — можливість міфопоетичного трактування «Німого бога» як фантастичного за своєю природою роману. Як уже було зазначено, мотив двійництва пов'язаний у цьому творі Юркі Вайнонена з тотемічними уявленнями про тотожність усіх тих, хто належить до одного й того ж роду — роду Німого бога птахів галок.

Містичне начало наявне і в «Спустошенні» та «Віденських грибах». У романі Л. Дереша містичне пов'язане з так званою Зоною. Павло Сергійович Русич, який називає себе її сталкером, каже, що вона допомагає людині «реалізувати задуманий сценарій» і при цьому вона здатна змінити «хід життя» (Дереш, 2017, с. 56). Приятель Федора Могили Вадик також упевнений у тому, що Зона жива, що вона є реальною.

Шлях веде нас, — повідомляє він, — усе далі на північ, у крайню точку півострова. Я був тут два роки тому, проте зараз усе змінилося. Стежки лежать інакше, дороги йдуть в інші боки, помінялися місцями пагорби. Зона жива. Вона дихає, вона коливається. Стежки тут — її думки, її наміри. Зоно, веди. Веди, я прийшов до тебе. (Дереш, 2017, с. 69)

Головне призначення Зони — протистояння Анти-Зоні, тобто простору того Звіра, якого Гайдегер назвав «Ніщо» (Дереш, 2017, с. 56). Саме після повернення із Зони герой роману отримує запрошення на зустріч з Кармановим, який пропонує йому зайнятися психотехнологіями. Тому Федір сприймає свою розмову з ним як початок здійснення Зоною впливу на його життя, наближення до усвідомлення сенсу власного буття, хоч і переживає моменти сумніву. Так, у розмові з Аркадієм Чапою він зізнається: «Тепер мені трапляються нові люди, цікаві люди, але я не певен, чи це мої люди. Чи маю я право, скажімо, будувати з ними стосунки ... пов'язувати наші долі... Нове життя постає, але наскільки воно реальне...» (Дереш, 2017, с. 118). Тому й абсолютної впевненості в тому, що його долею керує саме Зона, у героя Дереша немає.

Оповідання Трибусона також дає подвійне мотивування тому, що трапляється з героєм — чи всі події породжені його уявою, чи визнавати містичне, чи це є наближенням до смерті, а тому й зустріч зі старими скрипачами — супровід у потойбічний простір під акомпанемент музики з «іншого» світу, настільки вона неперевершена. Та, перетинаючи кордон між «цим» і «тим» світами, герой потрапляє до лісу (простору смерті) на чорному фіакрі.

Висновки. Ключовим мотивом у кожному з проаналізованих творів є переживання героєм незадоволеності собою, визнання пограничного стану між буттям і небуттям, спроба віднаходження нового змісту свого життя. Має місце й загадка, що дає змогу інтерпретувати події вторгненням містичного начала в буття героїв. І це передовсім пов'язане з письменницьким заглибленням у таємниці людської психіки: спробою навчити людину керувати своєю свідомістю, як у романі Любка Дереша; свідомим намаганням героя Г. Трибусона відокремитися від усього, не впорядкованого прагматично, суперечливим щодо позасвідомого тяжінням цього талановитого скрипача до музики; і як наслідок — поступовим підкоренням героя Вайнонена позасвідомому, передусім тим видінням, які виводять його за межі раціонального сприйняття подій. У кожному з творів герой так чи інакше переживає відчуття наявності в нього двійника. Цим двійником може бути внутрішнє «Я», що спостерігає за вчинками людини, схилиючи її до пошуків самовдосконалення, а отже, усього того, що ми пов'язуємо з рефлексією. Двійником здатен виступати і складник власного «Я», який ніби від-

чужується від людини і живе так, як мріє, але не може собі дозволити людина, що є наслідком психічного розладу через переживання недосконалості світу. Двійником може стати й інша людина, на яку герой дуже схожий (як-от син на батька) і на повторення вчинків якої він приречений долею (згідно з міфопоетичним типом світосприйняття, усі покоління членів одного роду тотожні за своїми характеристиками, здібностями, життєвим шляхом). Таким чином, витоки мотиву двійництва різні, та спільним в усіх творах є те, що імпульсом до переживання наявності двійника для кожного героя є початок процесу самоідентифікації.

Покликання

- Башкирова, О. (2006). Статуя в художній системі драматичної поеми Ліни Костенко «Сніг у Флоренції». *Слово і час*, 11, 20–25.
- Башкирова, О. (2018a). Мотив двійництва у сучасній українській романістиці: гендерний аспект. *Закарпатські філологічні студії*, 3(3), 120–125.
- Башкирова, О. (2018b). Тілесність як експеримент і перформанс у романі Олега Полякова «Рабини й друзі пані Векли». *Синопис: текст, контекст, медіа*, 22(2), 16–26. <https://doi.org/10.28925/2311-259X.2018.2.1626>
- Бровко, О. (2011). Структуротвірні та семіотичні аспекти мотиву двійництва в прозовому творі. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*, 16, 24–27.
- Вайнонен, Ю. (2018). *Німих бог*. КОМОРА.
- Дереш, Л. (2017). *Спустошення*. Вид-во Анетти Антоненко.
- Дубровна, К. (2022, 14 вересня). «Спустошення», що наповнене глибоким змістом. Книжка, яка написала себе сама. *BookForum*. <https://bookforum.ua/uk/p/spustoshennya-shho-napovneneglybokym-zmistom-knyzhka-yaka-napysala-sebe-sama>
- Карповець, М. (2019). Перформативність як умова гетерогенності суспільства: культурно-антропологічний аспект. У Д. Шевчук (Ред.), *Людина і культура* (с. 134–156). Видавництво Національного університету «Острозька академія».
- Колотова, А. (2015). Феномен двійництва в мистецтві: розщеплений суб'єкт на межі світів. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*, 2(6), 96–101.
- Лютій, Т. (2021). *Двійник. Про природу дублювання і множинності*. Віхола.
- Малютіна, Н., & Нечиталюк, І. (2021). *Перформативні практики: досвід осмислення*. Астропринт.
- Мукан, А. (2019). Особливості реалізації мотиву двійництва в малій прозі В. Домонтовича, Ю. Косача, І. Костецького (на матеріалі вибраних творів). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 42(1), 40–43. <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.42.1.9>
- Трибусон, Г. (2006). Віденські гриби. У А. Татаренко (Укл.), *Хорватська мозаїка: Сучасна проза* (с. 59–75). Фоліо.
- Хорунжий, Г., Боровська, Л., Кулагін, Ю., & Ліпін, М. (2018). *Самоідентифікація особистості: філософський аналіз*.

References (translated and transliterated)

- Bashkyrova, O. (2006). Statuia v khudozhnii systemi dramatychnoi poemy Liny Kostenko "Snih u Florentsi" [The statue in the artistic system of Lina Kostenko's dramatic poem "Snow in Florence"]. *Slovo i chas*, 11, 20–25.
- Bashkyrova, O. (2018a). Motyv dviinytstva u suchasni ukrainiskii romanistytsi: hendernyi aspekt [The motif of dualism in modern Ukrainian novels: gender aspect]. *Zakarpatski filolohichni studii*, 3(3), 120–125.
- Bashkyrova, O. (2018b). Tilesnist yak eksperyment i performans u romani Oleha Poliakova "Rabyni u druzi pani Vekly" [Physicality as an experiment and performance in Oleg Polyakov's novel "Mrs. Vekla's Slaves and Friends"]. *Synopsis: text, context, media*, 22(2), 16–26. <https://doi.org/10.28925/2311-259X.2018.2.1626>

- Brovko, O. (2011). Strukturotvorni ta semiotychni aspekty motyvu dviinytstva v prozovomu tvori [Structuring and semiotic aspects of the motif of duality in a prose work]. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva*, 16, 24–27.
- Deresh, L. (2017). *Spustoshennia* [Devastation]. Vyd-vo Anetty Antonenko.
- Dubrovna K. (2022, September 14). “Spustoshennia”, shcho napovnene hlybokym zmistom. Knyzhka, yaka napysala sebe sama [“Desolation”, which is filled with deep meaning. A book that wrote itself]. *BookForum*. <https://bookforum.ua/uk/p/spustoshennya-shho-napovnene-glybokym-zmistom-knyzhka-yaka-napysala-sebe-sama>
- Karpovets, M. (2019). Performatyvnyy yak umova heterohennosti suspilstva: kulturno-antropolohichnyi aspekt [Performativity as a condition of heterogeneity of society: cultural and anthropological aspect]. In D. Shevchuk (Ed.) *Liudyna i kultura* (pp. 134–156). Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”.
- Khorunzhyi, H., Borovska, L., Kulahin, Yu., & Lipin, M. (2018). *Samoidentyfikatsiia osobystosti: filosofskyi analiz* [Self-identification of the individual: a philosophical analysis].
- Kolotova, A. (2015). Fenomen dviinytstva v mystetstvi: rozshcheplyeni subiekt na mezhi svitiv [The phenomenon of duality in art: the split subject on the border of worlds]. *Problemy sotsialnoi roboty: filozofii, psykholohiia, sotsiolohiia*, 2(6), 96–101.
- Liutyi, T. (2021). *Dviinyk. Pro pryrodu dubliuvannia i mnozhynnosti* [Double. On the nature of duplication and multiplicity]. Vikhola.
- Maliutina, N., & Nechytaliuk, I. (2021). *Performatyvni praktyky: dosvid osmyslennia* [Performative practices: the experience of understanding]. Astroprynt.
- Mukan, A. (2019). Osoblyvosti realizatsii motyvu dviinytstva v malii prozi V. Domontovycha, Yu. Kosacha, I. Kostetskoho (na materialy vybranykh tvoriv) [Realization features of the double-ness motif in the small prose by V. Domontovich, Uy. Kosach and I. Kostetsky (based on the material of selected works)]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Filolohiia*, 42, 1, 40–43. <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.42.1.9>
- Tribuson, G. (2006). Videnski hryby [Mushrooms of Vienna]. In A. Tatarenko (Ed.), *Khorvatska mozaika: Suchasna proza* (pp. 59–75). Folio.
- Vainonen, J. (2018). *Nimy boh* [The dumb god]. KOMORA.

Valentyna Musii

Odesa I. I. Mechnikov National University, Ukraine

THE MOTIF OF DUALITY IN THE WORKS BY CONTEMPORARY AUTHORS (“THE NUMB GOD” BY J. VAINONEN, “DEVASTATION” BY L. DERESH, “MUSHROOMS OF VIENNA” BY G. TRIBUSON)

The object of the analysis is several works by modern authors whose characters are in conflict with their own self (“Devastation” by Lyubko Deresh) or with the world (like the violinist in Goran Tribuson’s story, who feels that he is not really the master of the sounds of music, but rather that music possesses him like a toy), or who feel the impossibility of the completeness of their own existence because they do not know their own roots (like the character of the novel “The Numb God” by Jyrki Vainonen).

The considered problem is the peculiarity of the modern interpretation of the possibility of a person’s duality, the reasons for the modern writers’ use of the phenomenon of duality, and the role of the motif in the expression of the author’s concept of man and reality. The purpose of the article is to clarify the basis of the motif of duality in modern works of art, in particular, the connection of this motif with certain groups of myths or mythopoetic representations; as well as its conditions either by the state of the character, who experiences the doubling of his own “I”, or by events that cause the character to be assimilated to someone else.

The main research method in the article is a typological one. The author compares the works from the point of view of the state in which the characters find themselves, standing before the border between existence and non-existence. In addition to the typological method, the mythopoetic method is also used — each of the works reveals the purpose of including the mystical in its poetic structure. In the novel by Deresh, the character finds himself in the Zone, which he imagines to be alive, as something that controls his destiny. In Vainonen’s novel, the character discovers that his father is the god of jackdaws. In Tribuson’s story, the character in a cab without a coach enters the forest, the space of death, where the seasons change in a matter of minutes, and where guides to the underworld await him.

The results of the research prove that each of the presented works are united by the plot motif of self-identification of the characters. Self-identification is understood as the process of discovering one’s uniqueness and at the same time similarity with others, one’s relations with the environment, and the nature of the orientation of one’s own self, that is, self-appointment. The purpose of the process of self-identification is always the harmonization of relations both with one’s own self and with the environment. Duality accompanies the process of self-identification because it gives a person the opportunity to look at himself from the outside. This concerns, first of all, the character by Deresh. That is, the roots of the motif of duality lie in the idea of the soul as the second “I” of a person. Duality in Tribuson’s story is connected with the same ideas. But here the double is something “foreign” to the character. The roots of the motif of duality in Vainonen’s novel are totemic mythopoetic ideas, when all those who belong to the same genus are identical, they are doubles. Therefore, the character and his father are doubles. Despite the different roots of the motif of duality, in all works it is the result of the character’s effort to overcome the state of being on the verge of non-existence, to find meaning in his life.

Keywords: motif; duality; author’s conception; self-identification; artistic world; topos; sub-conscious; reflection; postmodernism; performativity.